

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 12, Eylül 2017, s. 105-115

Mehmet Nadir ÖZDEMİR¹

BAZI YÖNLERİYLE BEDİR GAZVESİ

Özet

Bedir gazvesinin hem Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanların hayatında hem de bütün İslâm tarihi içindeki önemi ve yeri çok önemlidir. Çok sayıda metne, hatta şiire konu olmuş, iman, Allah yolunda şehit olmak ve yüksek fedakârlık ve feragat hasletlerinin Müslümanlar arasında gelişmesi noktasında hep örnek gösterilmiştir.

Çalışmamızda savaş bağlamında bazı açılardan Bedir gazvesi hakkında bir değerlendirme yapmak istedik. Son zamanlarda da tartışılan İslâm terminolojisine göre savaş, insan hakları ve savaş, akrabalık ve düşmanlık açılarından Bedir gazvesini ele aldık. Çalışmamızda hukukî boyuttan ziyade tarihî ve ahlâkî boyuta temas etmeye çalıştık. Hz. Peygamber ve savaş ilişkisinin anlaşılmasına ve Müslümanların savaş ahlakına ilişkin tartışmalara bir katkı sunmayı ümit ediyoruz.

Anahtar kelimeler: Gazve, Hz. Peygamber, insan hakları, Bedir gazvesi, seriyye

SOME ASPECT OF THE BATTLE OF BADR

Abstract

The Battle of Badr has a critical role in the lives of Muhammad the Prophet and the first Muslims and in the whole history of Islam. It has been the subject of numerous manuscripts and even poems, and held up as an example for the development of virtues among Muslims such as faith, to be martyred in the way of Allah, and self-renunciation and self-sacrifice for a greater cause.

The aim of this study is to evaluate the Battle of Badr within the context of war, human rights and war, and kinship and enmity from the perspective of Islamic

¹ Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı, mehmetnadir72@gmail.com

terminology, which has also been in the center of debate recently. This study addressed the historical and moral aspects rather than the legal aspect of the Battle of Badr. We hope to make a contribution to the understanding of the relation between Muhammad the Prophet and war, and to the debate regarding the ethics of war embraced by Muslims.

Keywords: Battle, Muhammad the Prophet, Human Rights, Battle of Badr, Seriyye

GİRİŞ

Dinî emirler bağlamında bakıldığında Hz. Peygamber ve “savaş”ın birlikte zikredilmesi şartıdır. Şu bir gerçektir ki Hz. Peygamber’in Medine hayatı askerî seferler ve hazırlanan müfrezelerle doludur. Bu sebeple O’nun Medine hayatı “gazve” olgusu ortaya konulmadan anlaşılabilir.

Çalışmamızda hukukî boyutlarından ziyade Hz. Peygamber’in Bedir gazvesindeki uygulamalarıyla savaş ahlakını konu edineceğiz. Zira savaşlar insan hakları ihlallerinin en fazla yaşandığı, savunulmaya muhtaç kişilerin en çok mağdur olduğu eylemlerdir. Bu açıdan bir savaştan söz ederken savaşın hukukundan da söz etmek dikkat çekici olsa gerektir. Konuyu şu başlıklar altında ele alacağız.

I- SAVAŞ TERİMİ VE İSLÂM TERMİNOLOJİSİNE GÖRE SAVAŞ

Savaş teriminin hem günümüz normları nezdinde ne anlam ifade ettiği hem de İslâm nazarında ne anlama geldiğini bilmek makalemizin konusunu anlamamız açısından önemlidir. Çağdaş dünyanın anladığı savaş ile İslâm’ın anladığı ve tanımladığı savaş arasında farklar bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler(BM) kurulana kadar olan süreçte savaş, devletlere ait temel haklar arasında görülmüştür. Bu nedenle, savaşın tanımlanması, savaşa başvurma hukukuna yönelik çalışmalarda önemli bir yer tutmuştur. Savaş terimi; dönemselsel olarak felsefî, siyasî, hukukî, sosyolojik, askerî vb. farklı bakış açılarına göre çok çeşitli şekillerde betimlenmiş olmasına karşın, üzerinde uzlaşmış uluslararası bir tanım bulunmamaktadır. Bu durumun temel sebebi, 1945’den sonra kurulan dünya düzeninin hukuki yönünü bütünüyle oluşturacağı düşünülen BM sisteminde savaşın yasaklanmış olmasıdır. Bu nedenle yasaklanmış bir eylemin tanımlanmasına da düzenlenmesine de gerek duyulmamıştır.²

Savaş şiddet içeren bir durumdur. Savaşta kuvvet kullanılması esastır. Bu yaklaşımdan hareketle, uzun süren ve belirli bir yoğunlukla devam eden çatışmaların savaş sayılabileceğine dair görüşler bulunmaktadır. Savaşın öznesi devlettir; bir silahlı çatışmanın savaş olarak tanımlanabilmesi için ilke olarak çatışan tarafların devletler olması şarttır. Savaş bir devlet ile diğer bir devlet arasında, ittifak veya koalisyon gibi devletlerden oluşan gruplar arasında veya bir devlet ile devletler grubu arasında cereyan eder.³

Genel anlamda ise milletlerarası ilişkilerde krizlere yol açan anlaşmazlıkların diplomatik girişimler, arabuluculuk ve tahkim başta olmak üzere barışçıl yollarla veya

² Ali Bilgin Varlık, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, *Avrasya Terim Dergisi*, İstanbul, 2013, 1(2), 114-129.

³ Ali Bilgin Varlık, “a.g.m”, *Avrasya Terim Dergisi*, 1(2), 117,119.

misilleme, abluka, ekonomik ambargo gibi yaptırımlarla giderilememesi durumunda söz konusu olan en şiddetli ilişki biçimidir.⁴

Siyer-i Nebi denilince akla ilk olarak Hz. Peygamber'in gazveleri gelmektedir. Elbette Peygamber(as)in gazveleri çok önemlidir. Ama siyeri hep bu nazarla okumak bir yanılgıdır.⁵ Ancak gazveleri okurken aynı zamanda bu savaşlar sırasında Hz. Peygamber'in yaşadıkları, verdiği talimatlar, sahabe ile arasında geçen konuşmalar genel anlamda Siyer-i Nebi açısından önemlidir.

Siyer-i Nebi'nin müstakil bir disiplin olması sürecinde ilk olarak kaleme alınan metinler meğazi türü eserlerdir. Bu eserler ilk Müslümanların Hz. Peygamber'e ait hatıraları anlama noktasında gazvelerin vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu ortaya koyar. Kanaatimizce bu durum H. II. yüzyılda devlet yönetimi ile ilgili esasları inceleyen ve Fıkıh ilmine ait bir terim olarak fıkıh kitaplarında müstakil bir bölüm olarak yer alan "Siyer"⁶ alanının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere savaşlar devletler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların güç kullanılarak çözülmesi anlamına geldiğinden gazveler bu konuda önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Hatta savaş ve barış konularını da içine alacak şekilde "Uluslar arası hukuk" anlamında da kullanılması Ebu Hanife ile başlamıştır.⁷

Konunun anlaşılması savaş olgusunun İslâm için ne anlam ifade ettiği önem arz etmektedir. Savaşın meşruiyeti, mecburiyeti ve Müslümanların savaş konusundaki açıklamaları günümüzde de halen gündemdeki yerini korumaktadır. Burada en önemli konulardan biri savaş ile ilgili terminolojinin anlaşılması olduğu kanaatindeyiz. Zira İslâm ve savaş konuları hakkında konuşabilmek ancak İslâm dininin temel metinlerinde bilhassa da Kur'an'da hangi kavramlarla işlendiği sorusunu akla getirmektedir. Şimdi bu kavramlara değinelim.

1- Cihad: Arapça'da "güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak" manasındaki cehd kökünden türeyen cihad, İslâmî literatürde "Dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm'ı tebliğ etmek, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek" şeklindeki genel ve kapsamlı anlamı yanında, fıkıh terimi olarak daha çok Müslüman olmayanlarla savaş için kullanılmıştır.⁸

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemle başlayan yazılı İslâm tarihinin büyük bölümünde, cihad sözcüğü asıl olarak askeri anlamda kullanılmıştır.⁹

2- Gazve/Gaza: Arapça'da "gazv" masdarı "istemek, arzu etmek, kastetmek, niyetlenmek" gibi manaların yanı sıra "düşmanla savaşmak" anlamında da kullanılır. Bu kökten türemiş bir isim olan gazve ise "akın, saldırı, din uğruna yapılan savaş" anlamına gelir.¹⁰

Gaza ise özellikle Osmanlı devletinde din için yapılan savaş anlamında bir fetih ideolojisi haline gelen bir terimdir.¹¹

⁴ Ahmet Yaman, "Savaş", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 189-194.

⁵ <http://www.siyervakfi.org/siyerusulu/siyer-usulu-11.pdf>

⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm'da Devlet İdaresi*, çev. Hamdi Aktaş, İstanbul, 2007, s. 13.

⁷ Muhammed Hamidullah, *a.g.e.*, s. 20, 21.

⁸ Rağıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. El-Mufaddal, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. ve not. Yusuf Türker, İstanbul, 2007, s. 348, 349.

⁹ Bernard Lewis, *İslâm'ın Krizi*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, 2003, s. 40

¹⁰ Hüseyin Algül, "Gazve", *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, 488.

¹¹ Cemal Kafadar, "Gaza", *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, 427-429.

3- Fetih: Müslümanların ülke veya şehirleri i'layi kelimetullah amacıyla İslâmiyet'e açmaları, İslâm devleti idaresine almaları anlamına gelir.¹²

4- Seriyye: Sözlükte “gece yolculuğu yapmak veya yaptırmak, geceleyin yola çıkmak” anlamındaki serâ kökünden türeyen “seriyye” askerî birlik, silahlı tim, ordunun bir bölüğü manalarına gelir. Bu askeri birliklere görevlerinin gereği olarak çok defa geceleyin yol almaları, gizli hareket etmeleri ve baskın şeklinde harekât planı yürütmeleri sebebiyle “seriyye” adı verilmiştir. Terim olarak Hz. Peygamber'in hedef ve planlarını kendisinin belirlediği; ancak bizzat kumanda etmeyip sahabeden birisinin kumandasında gönderdiği askeri birlik ve harekâtlar için kullanmıştır. Bu yönüyle, Hz. Peygamberin kumanda ettiği askeri seferleri ifade eden gazveden ayrılır.¹³

5- Muharebe(Kıtıl): İki düşman grubun savaşı muharebe ve kıtal kavramı ile ifade edilmektedir. Kur'an'da hem Müslümanların inkârcularla savaşı, hem inkârcuların Müslümanlara savaş açması, hem de geçmiş milletlerin arasında vuku bulan savaşlar için harp ve kıtal kavramları kullanılmıştır.¹⁴

Elşad Mahmudov'a göre ise, “kıtal” kelimesi Hz. Peygamber'in savaşları için az kullanılan bir kavramdır. Bir çok tarih kaynağında Büyük Bedir Gazvesi için “Bedrû'l-kıtâl” ifadesi kullanılmaktadır.¹⁵ Arapça'da “öldürmek, bastırmak, savaşmak, mücadele etmek, harp etmek, çarpışmak” anlamındaki “katl”(قتل) kökünden türemiş bir isim olan ve “savaş, harp, mücadele, savaş meydanı” anlamına gelen kıtal kelimesidir.¹⁶

E. Mahmudov'un bu tespitlerine rağmen kanaatimizce Bedir gazvesi konu edildiğinde kullanılması gereken kavram “kıtal” kavramıdır. Çalışmamızda bu kavramı dikkate alacağız.

II- İNSAN HAKLARI VE SAVAŞ HUKUKU AÇISINDAN BEDİR GAZVESİ

Gazvelerin insan hakları açısından incelenmesi İslâm dininin insan haklarına verdiği önemi anlamamız açısından önem arz etmektedir. Günümüzde insan hakları çağdaş değerler arasında yer almasına rağmen, dünya üzerinde özellikle de İslâm coğrafyasında iç ve dış sebeplerle pek çok insan hakkı ihlali yaşanmaktadır.

İşte bu noktadan hareketle Hz. Peygamber'in hayatında katıldığı ve yönettiği ilk savaş(kıtıl) olması sebebiyle Bedir gazvesinin insan hakları yönüne de temas etme ihtiyacı hissettik. Konuyu ele alırken vereceğimiz örnekler konu hakkında bize genel bir fikir verecektir.

Sa'd b. Ebi Vakkas'tan rivayet edildiğine göre; Ebu Vakkas oğlu Umeyr, Peygamber(as)e arz edildiğinde onu küçük bularak Bedir gazvesine katılmasına izin vermedi. Umeyr ağladı. Bunun üzerine müsaade etti. Umeyr'in kılıcının kayışını beline ben bağladım. Ben de Bedir gazvesine katıldım. O zaman yüzümde tek bir kıl vardı, onu elimle okşardım.¹⁷

Düşman bir kavme galip olunca onun açık bir sahasında üç gün kalmak Hz. Peygamber'in âdeti idi. Bedir gazvesinin üçüncü günü olunca da Rasulullah devesinin

¹² Mustafa Fayda, “Fetih”, *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 467-470.

¹³ Serdar Özdemir, “Seriyye”, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 565.

¹⁴ Bkz. Ahmet Özdemir, *İslâm Hukukunda Uluslar arası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku*, Ankara, 2017, s. 114.

¹⁵ Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, Ankara, 2008, s. 37.

¹⁶ İbnu'l Esir, Mecdüddin Ebu's Saadet Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihaye fi garibi'l hadis ve'l eser*, thk. Halil b. Me'mun Şihâ, Beyrut, 2001, II, 414-416.

¹⁷ Bkz. M. Yusuf Kandehlevî, *Hayatu's Sahabe*, çev. Sıtkı Güllü, İstanbul, 1991, II, 58.

getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye bağlandı. Sonra yürüdü. Ashabı da kendisinin peşi sıra yürüdüler. Birbirlerine: “Herhalde Rasulullah bazı hacet için gidiyor sanırsınız” dediler. Nihayet Hz. Peygamber(as) maktullerin atıldığı kuyunun bir tarafında durdu ve maktulleri kendi adlarıyla, babalarının adlarıyla çağırmağa başladı: “Ya filan oğlu filan! Siz Allah’a ve Rasulullah’a itaat etmiş olsaydınız itaatınız sizi sevindirir miydi? Ey maktuller! Biz, Rabbimizin bize va’dettiği nusret ve zaferi muhakkak surette gerçek bulduk. Siz de Rabbinizin va’dettiği nusret ve zaferi gerçek buldunuz mu?” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Ya Rasulallah! Kendilerinde hayat eseri bulunmayan şu cesetlere ne söylersin?” dedi. Hz. Peygamber(sav): “Allah’a yemin ederim ki, benim söylediğim sözleri siz, onlardan daha iyi işitir değilsiniz!” buyurdu.¹⁸

Hz. Peygamber daima barışı savaşa tercih etmiştir.¹⁹ Savaşmak zorunda kaldığında savaşmıştır. Bu sebeple savaş esnasında katledilmiş olan Kureyş askerlerine hiçbir şekilde “müsl” yapılmasına müsaade etmedi ve onların gömülmesini emretti. Bu emir üzerine düşman askerlerinin hepsi Müslümanlar tarafından gömülmekle beraber, liderlerinden yirmi dört kişinin cesedi Hz. Peygamber’in emriyle Bedir’deki bir kuyuya atıldı.²⁰

Düşman askerlerine yapılan bu muameleden yola çıkarak İslâm âlimleri düşman askeri öldürüldüğünde onun cesedinin asla parçalanmamasını, kellesinin kesilip mızrak ucuna takılmamasını, cesedinin tabuta konulmadan defnedilmesini tavsiye etmektedirler.²¹ Savaşta şehit olanlar cenazeleri kendilerine yakışır bir şekilde defnedildi ve namazları kılındı. Kureyşli müşriklere gelince, onlar açılan bir mezara topluca defnedildiler.²²

Esirler ise bağlanarak Medine’ye getirildi. Müslümanlar esirlere yol boyunca çok iyi davrandılar. Esirlerden Velid b. Velid b. Muğire’nin rivayet ettiğine göre Müslümanların kendilerine muameleleri o kadar iyi idi ki, Medine’ye gelirken esirler hayvanlara binmiş, Müslümanlar ise yaya olarak yürümüşlerdi.²³

Yolda esirlerden sadece iki kişi, Nadr b. Haris-Mekke’de Allah’ın kitabı ve Rasulullah’a hakaret ederek çok kötü sözler söylediği ve ayrıca Mekke döneminde Hz. Peygamber ve Müslümanlara ağır işkencelere tabi tuttuğu için- ile Ukbe b. Ebu Muayt-Allah ve resulüne düşmanlık ettiği, Hz. Peygamber’e ağır işkenceler yaptığı ve onun ünvanına hicivli şiirler söylediği için- Hz. Peygamber’in emriyle cezalandırılmışlardır.²⁴

Medine’ye geldiğinde Hz. Peygamber esirleri ashabı arasında paylaştırdı; sahabilerine hayır tavsiye ederek esirlere iyi davranmalarını emretti. Müslümanlar evlerindeki en iyi

¹⁸ Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh ve Şerhi*, Ankara, 1988, X, 152,153.

¹⁹ Mustafa Özkan, *Allah’ın Son Elçisi*, Ankara, 2016, s. 75.

²⁰ Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu’s sahih: Sahihu’l Buhârî*, İstanbul, 1979, Meğazi, 8; Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delailü’n nübüvve ve ma’rifetü ahvali sahibu’s şerîa*, thk. Abdulmu’ti Kal’acî, Beyrut, 1985, III, 92.

²¹ Ebu Ya’lâ, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ, *el-Ahkamu’s Sultaniyye*, Beyrut, 1983, s. 50

²² Emile Dermenghem, *Hz. Muhammed ve Risâleti*, çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul, 1997, s. 224.

²³ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitabu’l Meğazî*, thk. Marsden Jones, Beyrut, 1984, I, 119.

²⁴ Vâkıdî, a.g.e., I, 82, 106-107,114.

yiyecekleri esirlere vererek kendileri daha az ve sıradan yiyeceklerle yetiniyor, muhtaç oldukları halde esirleri kendi nefislerine tercih ediyorlardı.²⁵

Esirlerin çoğundan²⁶ malî durumlarına göre, 1000 dirhemden 4000 dirheme kadar fidye alınmış, hiç malı olmayan yedi kişi ise karşılıksız serbest bırakılmışlardır.²⁷ Malî durumu müsait olmadığı için fidyesini ödemeyip de okuma-yazma bilen esirler de her biri on Müslüman çocuğa okuma-yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakılacakları şartı koşulmuştu.²⁸ Bazı kaynaklar Bedir gazvesinde esir olarak ele geçirilerek serbest bırakılan müşriklerden o günlerde ve daha sonraları İslâmiyet’i kabul eden on altı kişinin ismini zikretmektedir.²⁹ Ganimeti seven Araplar, bunu meşru bir geçim aracı olarak tanırlardı. Hz. Peygamber(as) İslâm’dan sonra bu anlayışlarla mücadele etmiş ve bunu kaldırmıştır.³⁰ Hz. Peygamber(as) Hz. Ömer’e “*Senin arkadaşların, esirlerden fidye alınmasını bana teklif ettiklerinden ötürü ağlıyorum. Uğrayacakları azabın, şu ağaçtan daha yakın olduğu bana gösterildi. Bu sebeple, “Bir peygamberin, dünyada zafer kazanıp küfrü zelil kılmadıkça, esirler edinip onları fidye karşılığında serbest bırakması uygun düşmez”* ayetinden “Artık, ele geçirdiklerinizden helal ve temiz olarak yiyiniz”³¹ ayetine kadar ki kısım nazil oldu.³²

İslâm hukukçuları esirlerle ilgili görüşlerini genel olarak Bedir gazvesinde esirlere uygulanan muameleye dayandırmışlardır. Bedir gazvesi Müslümanlarla müşrikler arasında meydana gelen en ciddi savaş olup esirlerle ilgili hükümler de ilk olarak bu savaşta uygulanmıştır.³³

Hz. Peygamber’in bu ilk askerî karşılaşmada gösterdiği tutum ve insanî davranış daha sonraki olaylarda da hiç değişmemiş ve İslâm savaş hukuku(:Siyer) olarak gelişmiştir. Devletler hukukunun bir dalı olan bu sistemde, savaş alanında düşmana karşı gösterilecek muamele ve tutum, yaralı, esir düşmüş, ölmüş düşman askerlerine tatbik olunacak hükümler, savaş sırasında düşman tarafa ait kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, hastalar, geri hizmet insanları ile diğer muharip sayılmayan kimselerin durumu, ganimet mallar v.s. bu hukuk dalınca ele alınmıştır.³⁴ Hz. Peygamber’in Hz. Ömer’in ısrarlı önerisine rağmen Bedir esirlerinin öldürülmesi seçeneğini tercih etmeyerek fidye tercihinde bulunması³⁵ O’nun insana verdiği önemi göstermektedir.

Mus’ab b. Umeyr’in kardeşi Ebu Aziz’in anlattığına göre: Bedir gazvesinde ben de esir alınmış, ensardan bir gruba teslim edilmişim. Peygamber(as) “*Esirlere iyi davranın*”

²⁵ İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdümelik, *es-Siretü'n Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ-İbrahim el-Eybârî-Abdülhafız Şelebî, Beyrut, 1995, II, 127; Vakıdî, *a.g.e.*, I, 119; Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l Ümem ve'l Müluk*, thk. M. Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrut, b.t.y., b.y.y., II, 460, 461.

²⁶ Ya’kubî, Ahmed b. Ebu Yakub b. Ca’fer, *Tarihu'l Ya’kubî*, Beyrut, b.t.y., II,46.

²⁷ İbn Hişâm, *a.g.e.*, II, 221, 228, 229; Vakıdî, *a.g.e.*, I, 129, 139, 142

²⁸ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, İstanbul, 1992, I, 247.

²⁹ Şâmî, Muhammed b. Yusuf es-Salihî, *Sübülü'l Hüda ve'r reşad fi Siyeri hayri'l ibad*, Kahire, 1990, IV, 119.

³⁰ Mehmet Nadir Özdemir, *Hz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*, Ankara, 2016, s. 60.

³¹ Enfal, 8/67-69

³² Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's Sîre*, çev. Atik Aydın, Van, 2006, s. 214.

³³ Ahmet Özel, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*, Ankara, 1996, s. 35, 36.

³⁴ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, İstanbul, 1991/1412, I, 227, 228.

³⁵ M. Yusuf Kandehevî, *a.g.e.*, II, 96.

buyurmuştu. Onun bu emrini yerine getirmek için yanlarında bulunduğum ensar topluluğu sabah-akşam kendileri hurma ile yetindir, bana eklemek verirdi.³⁶

Esirlerden birisi, Hz. Peygamber'in putperest olan damadı Ebu'l As idi. Mekke'de yaşayan eşi Zeynep-Hz. Peygamber'in kızı-kendi topladığı fidye parasıyla bir zamanlar Hz. Hatice'ye ait olan bir bileziği kocasının kardeşi Emir ile Medine'ye gönderdi. Ebu'l As'ı tutan Müslümanlara onu fidye parası almadan serbest bırakmaları için rica etti ve onlar da bu isteği severek kabul etti. Ebu'l As'ın İslâm'a dönmesini umuyordu ama olmadı. Hz. Peygamber ondan Zeyneb'i ve küçük kızları Uame'yi Medine'ye göndermesini istedi. Mücadelenin bu aşamasında putperestlerle Müslümanların evliliklerinin yürümeyeceği anlaşılmaya başlıyordu. Ebu'l As bunu üzülmeye kabul etti. Zeynep ile tekrar bir araya gelme olasılığı, Hz. Peygamber için teselli edici olmuştu. Çünkü Bedir gazvesinden döndüğünde, o yokken kızı Rukiye'nin öldüğünü öğrenmişti.³⁷

Bedir gazvesinin zafer ile sonuçlanması sonucu Müslümanların eline ilk defa bu kadar büyük bir ganimet geçmişti. Savaş bittikten sonra, bu ganimetlerin paylaşılması hususunda Müslüman askerler arasında ihtilaf çıksa da, olay üzerine inen Enfâl suresinin ilk ayetleri ihtilâfi ortadan kaldırarak ganimetleri Allah ve resulüne tahsis etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in emriyle Müslüman askerler tarafından savaşta elde edilen ganimetlerin hepsi bir araya toplandı ve Bedir dönüşü "Seyr" diye anılan bir yerde Hz. Peygamber tarafından mücahitler arasında eşit olarak dağıtıldı.³⁸

Peygamberimiz esirlerin can güvenliğini sağlamak için de gerekli tedbirleri almıştır. Yakınları şehit düşen gazilerin heyecana kapılarak esirlere herhangi bir zarar vermelerini önlemek için yaptığı bir duyuru şöyledir: "*Sa'd b. Ebi Vakkas'a kardeşi Umeyr'in şehit olduğunu haber vermeyin! Yoksa elinizdeki esirlerin hepsini öldürür!*" Bu davranışıyla Peygamberimiz, esirleri koruduğu gibi, bir gazinin öfkesine yenilerek ve ortadan kaldırılmaya çalışılan intikam duygusuna kapılarak yeni bir huzursuzluğa yol açabilecek harekette bulunmasını da önlemiştir.³⁹

Esirler arasında Kureyş'in hatiplerinden Süheyl b. Amr da yer alıyordu. O, bacağından bir okla vurulmuş; yaralı halde kaçmaya teşebbüs etmiş, fakat yakalanmıştı. Süheyl'in kaçması üzerine Hz. Peygamber onu yakalayanın öldürülmesini emretmiş; ancak daha sonra kendisi yakalamış, fakat öldürmemiştir. Hz. Ömer, Süheyl b. Amr için "*Ya Rasulallah! Onun ön dişlerini sökeyim de bir daha senin aleyhinde konuşmaya kalkmasın*" şeklinde bir teklifte bulundu. Fakat Peygamberimiz buna razı olmadı. "*Ben dişlerini söktürerek ona işkence yapamam. Allah da beni, peygamber olduğum halde dahi, aynı azaba uğratar*" şeklinde cevap verdi ve devam etti: "*Onun senin beğeneceğin bir davranışta bulunması da umulur.*" Hz. Peygamber'in Süheyl'e karşı bu davranışı; esirlere iyi muamele yapması, işkenceye müsaade etmemesi, düşmanını bile İslâm'a kazanmayı ve yeri geldiğinde ondan istifade etmeyi

³⁶ Bkz. M.Yusuf Kandehevî, *a.g.e.*, II, 386.

³⁷ Karen Armstrong, *İslâm Peygamberinin Biyografisi Hz. Muhammed*, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul, 2005, s. 263, 264.

³⁸ İbn Hişam, *a.g.e.*, II, 214, 215; Vakıdî, *a.g.e.*, I, 98, 99.

³⁹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2007, s. 164.

hedeflemesi gibi ömrü boyunca sürdürdüğü politikanın çok güzel bir örneğini teşkil etmektedir.⁴⁰

Hiz. Peygamber'in Hayber'in fethi sırasında şehre girerken sabahı beklemesi, gece baskın vermemesi de dikkat çekicidir.⁴¹ Bu O'nun insanları savunmasız anlarında vurmaktansa kahramanca savaşmayı tercih ettiğini gösteren bir örnektir.

Hiz. Peygamber esirlere, düşman tarafın ölümlerine karşı gösterdiği tutumla, vücut bütünlüğüne verdiği önemle, işkenceye karşı çıkmasıyla evrensel ilkeleri yaşayarak ortaya koymuş, sahabesine de bunları öğretmiştir.

III- AKRABALIK-DÜŞMANLIK AÇILARINDAN BEDİR GAZVESİ

Mekke şehir devletinin ileri gelen başkanları, Bedir gazvesi alanında maktul düştüğünden ve bu arada Ebu Süfyan da büyük ticaret kervanının başında olduğu halde kaçıp kurtulduğundan, kendisi bundan böyle Mekke'nin başkanı durumuna geldi. Oğlu, kayınpederi, kayınbiraderi, Bedir gazvesinde öldürülmüş bulunduğu Ebu Süfyan, bunların intikamını alıncaya kadar, ne hanımına yaklaşacağı, ne saç ve sakalını kestireceğine dair yemin etti. Bunun yanında karısı da, kendi akrabalarını öldürenleri bulup onların ciğerlerini yiyeceğine yemin etti.⁴²

Ebu Ubeyde b. Cerrah(ra)ın müşriklerin safında bulunan babası, Bedir gazvesinde durmadan oğluna saldırıyordu. Fakat Ebu Ubeyde kaçıyor. Babası saldırılarını sürdürünce dönüp onu öldürdü. Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi: *"Allah'a ve ahiret gününe imanda sebat eden hiçbir kavmin Allah'a ve Resulüne muhalefet eden kimselerle-oğulları onlar bunların babaları, oğulları, biraderleri yahut soy soplaları olsun-dostlaşacaklarını görmezsin. Onlar o kimselerdir ki Allah imanı kalplerine yazmış, bunları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Bunları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Bunlar orada ebedi kalıcıdırlar. Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır..."*⁴³

Bir adam Bedir günü Hiz. Peygambere gelerek: *"Ya Rasulallah, ben düşmanla karşılaştım, babam da aralarındaydı. Senin hakkında çirkin sözler söylediğini duyunca dayanamadım, mızrağımı saplayıp babamı öldürdüm. Ne buyurursunuz?"* dedi. Allah Rasülü sustu, hiçbir şey söylemedi. Sonra bir başkası geldi ve: *"Ey Allah resulü, düşmanla savaşırken karşıma babam çıktı, ama ben onu başkası takip etsin deyip bıraktım, yönümü değiştirdim"* dedi. Peygamberimiz(as) bu kişiye de bir şey söylemedi.⁴⁴ Burada Hiz. Peygamber'in savaş hukuku kapsamındaki bazı uygulamalarına değinmekte fayda vardır.

1- Hiz. Peygamberin Mut'im b. Adiy'in himayesini anması

Hiz. Peygamber(as) Bedir gazvesi esirleri için şöyle demiştir: *"Eğer Mut'im b. Adiy sağ olsaydı ve bu necisler için benimle konuşsaydı, onun hatırı için onları serbest bırakırdım."* Bu hadis, vefakârlığı ve yapılan iyilik ve güzellikleri kabullenmeyi ifade etmektedir. Çünkü Mut'im'in hayırla anılacak tutumları olmuştur. Hiz. Peygamber(as) Taif'ten döndüğünde onun himayesine girerek Mekke'ye girebilmişti. Yine, Müslümanlar ve Haşimoğulları ambargo altında iken müşriklerin anlaşmalarını ısrarla bozmak isteyenlerden biriydi. Hiz.

⁴⁰ İbrahim Sarıçam, *a.g.e.*, s. 162, 163.

⁴¹ Bkz. Taberî, *a.g.e.*, III, 9, 10.

⁴² Muhammed Hamidullah, *a.g.e.*, I,228.

⁴³ Mücadile, 58/22

⁴⁴ Bkz. M. Yusuf Kandehlevî, *a.g.e.*, II, 348,349.

Peygamber(as)in bu tutumu, müşrik de olsalar bazı insanların duruşlarına karşı vefakârlığın zirvesini gösteriyor.

2- Ukbe b. Ebi Muayt ve Nadr b. Haris'in öldürülmesi

Mut'im b. Adiy gibi bir adama gösterilen vefakârlığın yanında, Ukbe b. Ebi Muayt ve Nadr b. Haris gibi savaş canilerine ve fitnenin başlarına karşı da çok sert ve kararlı davranmak gerekiyordu. Çünkü bu ikisi İslâm'ın aleyhindeki savaş çıkırtkanlıklarının ve Müslümanların aleyhinde komplo düzenleyenlerin başında geliyorlardı. Bu yüzden onların yaşaması İslâm'ın aleyhinde büyük bir tehlike kaynağını oluşturuyordu. Özellikle o günlerde İslâm daveti çok zor şartlardan geçiyordu. Eğer onlar serbest bıraksalardı, İslâm'a ve Müslümanlara karşı her türlü komplodan geri kalmazlardı. Bu yüzden, daha yolun başında olan İslâm davasının genel çıkarı için onların öldürülmeleri gerekiyordu. İşte bu sebeple Hz. Peygamber Medine'ye dönüş yolunda Safra'ya ulaştığında bu ikisinin öldürülmesini emretti ve öldürüldüler.

3- Amcası Abbas'ın fidye ödemesi

Kureyşliler esirlerinin fidyeleri konusunda Hz. Peygamber(as)e elçi gönderdiler. Her kavim kendi esirleri için karşılıklı rıza ile fidye verdiler. Abbas dedi ki: *“Ey Allah'ın Resulü! Ben Müslüman olmuştum.”* Hz. Peygamber(as) dedi ki: *“Senin Müslüman olup olmadığını Allah bilir. Eğer dediğin gibiyse Allah senin mükafatını verecektir. Senin dış görünüşün ise bizim aleyhimizde idi. Şimdi kendin için, kardeşlerinin iki oğlu için bir de dostun İbni'l Haris b. Fehr'in kardeşi Utbe b. Amr için öde.”*

Abbas: *“Bunu ödeyecek malım yok ey Allah'ın resulü!* dedi. Allah resulü şöyle buyurdu: *“O halde sen ve Ümmü'l Fadl birlikte gömdüğünüz mal nerede? Sen ona şöyle demiştin: “Bu yolculuğumuzda başıma bir şey gelirse, bu gördüğüm mallar, Fadl'in çocuklarına, Abdullah'a ve Kusam'a ait olacaktır.”* Abbas: *“Vallahi ey Allah'ın resulü! Senin, Allah'ın resulü olduğunu biliyorum. Bunları benden ve Ümmü'l Fadl'dan başka hiç kimse bilmiyordu...”*⁴⁵

4- Zeyneb'in kocası Ebu'l As

Mekkeliler esirlerinin fidyesi için elçiler gönderdiğinde Hz. Peygamber(as)in kızı Zeynep de Ebu'l As b. Er-Rebî'nin fidyesi için bir miktar mal gönderdi. Bu malların içinde bir gerdanlık vardı. Bu gerdanlık Hatice'nindi ve onu Ebu'l As ile evlendirirken takmıştı. Hz. Peygamber(as) bu gerdanlığı görünce çok duygulandı ve şöyle dedi: *“Eğer Zeyneb'in esirini serbest bırakıp da o gerdanlığı iade etmek isterseniz, bunu yapın.”* Sahabeler: *“Evet”* dediler ve onu serbest bırakıp takıyı da iade ettiler.

5- Hz. Peygamberin şefkat ve kararlılığı arasındaki Ebu İzzet Amr b. Abdullah el-Cümahi

Ebu İzzet muhtaç bir insandı; bakmakla yükümlü olduğu kızları vardı. *“Ey Allah'ın resulü! Bildiğin gibi benim malım mülküm yoktur. İhtiyaç sahibi biriyim. Bir ailem var. Beni serbest bırak!”* deyince Allah resulü(sav)de onu serbest bıraktı ve kendisi aleyhinde hiç kimseye yardım etmeyeceğine dair söz aldı. Ebu İzzet daha sonra Hz. Peygamber'e verdiği sözü bozdu. Müşrikler onun aklıyla oynadılar. O da onlara döndü. Uhud gazvesinde tekrar esir düştü. Tekrar Hz. Peygamber(as)den serbest bırakılmasını istedi. Hz. Peygamber(as) ona dedi ki:

⁴⁵ Bkz. Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebi*, trc. Mustafa Kafadar, Sadullah Ergin, Şerafettin Şenarşlan, İstanbul, II, 67, 68, 70, 71.

“Mekke’de iki yanağını ovalayarak, “Ben Muhammed’i iki defa öldürdüm” demene müsaade edemem.” Sonra emir verdi ve boynu vuruldu.⁴⁶

SONUÇ

Bu makalede geçen olaylar bazı Müslümanların bile hoşuna gitmeyebilir. Bunların anlatılması eleştiri konusu yapılabilir. Ancak tarihin gerçeklerini gizlemek doğru bir yaklaşım olmaz.

Hız. Peygamber’in hayatı işlenirken bazı örneklerle açıkladığımız gibi genellikle gazve ve seriyyelere oldukça geniş yer verilir. Bunu tarihçilikte olduğu gibi siyer yazımında da siyasî ve askerî olaylara fazlaca yer verilmesinin kaçınılmaz bir gerçek olması ile açıklayabiliriz. Ancak gazvelerin aynı zamanda savaşa dair diğer hususları, hukukî ilkeleri, ahlakî prensipleri içerdiği de unutulmamalıdır.

Hız. Peygamber’in gazveleri içinde Bedir gazvesinin önemli bir yerinin olduğu da unutulmamalıdır. Bedir gazvesi müşriklerle yapılan ilk savaş, ilk hesaplaşma olduğuna göre burada yapılacak uygulama ve stratejiler ya düşmanın toptan imhasına neden olacak ya da dönemin şartları içerisinde gerçekleşen bir savaş olacaktır. Savaşın siyasî yönünün ağır bastığı bilinmesine rağmen Hız. Peygamber, Müslümanların daha sonra pişman olacakları herhangi bir davranışta bulunmalarına izin vermemiştir. İşte savaş ahlakının bu gazvede belirgin bir şekilde hissedilmesi, cahiliye Araplarının uyguladıkları “müsle” ve benzer insanlık dışı davranışlara başvurmamaları dikkat çekicidir.

Öyleyse Müslüman savaşırken bile düşmanına insanlık suçu olarak nitelendirilen tutum ve davranışlardan kaçınmalıdır. Bunu yaparak günümüz evrensel normlarında bile bulunmayan, harp tarihinde örneklerine rastlanmayan uygulamalar ortaya konmuştur. Çalışmamızda bunlara kısaca değinilmiştir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, İstanbul, 1992, I.
- Armstrong, Karen, *İslâm Peygamberinin Biyografisi Hz. Muhammed*, çev. Selim Yeniçeri, İstanbul, 2005.
- Aslan, M. Yasin, “Savaş hukukunun temel prensipleri”, *TBB Dergisi*, Sayı: 79, Ankara, 2008.
- Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delailü’n nübüvve ve ma’rifetü ahvali sahibu’ş şerîa*, thk. Abdulmu’ti Kal’acî, Beyrut, 1985, III.
- Buharî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu’s sahih: Sahihu’l Buharî*, İstanbul, 1979, Meğazi, 8.
- Dermenghem, Emile, *Hız. Muhammed ve Risâleti*, çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul, 1997.
- Ebu Ya’lâ, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ, *el-Ahkamu’s Sultaniyye*, Beyrut, 1983.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, İstanbul, 1991/1412, I.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü’n Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ-İbrahim el-Eybârî-Abdülhafız Şelebî, Beyrut, 1995, II, 127

⁴⁶ Bkz. Ali Muhammed Sallâbî, *a.g.e.*, II, 72, 74.

Bazı Yönleriyle Bedir Gazvesi

- İsfahânî, Rağîb, Hüseyin b. Muhammed b. El-Mufaddal, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. ve not. Yusuf Türker, İstanbul, 2007.
- Kandehlevî, M. Yusuf, *Hayatu's Sahabe*, çev. Sıtkı Gülle, İstanbul, 1991, II.
- Kur'an-I Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
- Özdemir, Mehmet Nadir, *Hiz. Peygamber Döneminde Ganimet Uygulamaları*, Ankara, 2016.
- Özdemir, Ahmet, Ahmet Özdemir, *İslâm Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku*, Ankara, 2017.
- Özdemir, Serdar, "Seriyye", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI.
- Özkan, Mustafa, *Allah'ın Son Elçisi*, Ankara, 2016.
- Özel, Ahmet, *İslâm Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*, Ankara, 1996.
- Sarıçam, İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2007.
- Sallâbî, Ali Muhammed, *Siyer-i Nebi*, trc. Mustafa Kafadar, Sadullah Ergin, Şerafettin Şenarslan, İstanbul, 2015, II.
- <http://www.siyervakfi.org/siyerusulu/siyer-usulu-11.pdf>
- Şâmî, Muhammed b. Yusuf es-Salihî, *Sübülü'l Hüda ve'r reşad fi Siyeri hayri'l ibad*, Kahire, 1990, IV.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l Ümem ve'l Müluk*, thk. M. Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrut, Lübnan, b.t.y., b.y.y., II, III.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l Meğazî*, thk. Marsden Jones, Beyrut, 1984, I.
- Ya'kubî, Ahmed b. Ebu Yakub b. Ca'fer, *Tarihu'l Ya'kubî*, Beyrut, b.t.y., II.
- Yaman, Ahmet, "Savaş", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI.
- Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh ve Şerhi*, Ankara, 1988, X.